

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Монографія

За редакцією *Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової*

Харків
«Право»
2015

УДК 316.422
ББК 60.5,32
К65

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку Національної академії правових наук України
(протокол № 10 від 11 листопада 2015 р.)*

Рецензенти:

О. І. Процевський, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

І. В. Венедіктова, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Колектив авторів:

К. М. Андріюченко, м. н. с. – підрозд. 4.3;

Ю. Є. Атаманова, д-р юрид. наук, доц. – підрозд. 4.4 (у співавт.);

Ю. В. Бистрова, канд. наук із соціальних комунікацій, м. н. с. – підрозділи 3.3, 6.1, 6.3;

С. М. Глинянський – підрозд. 3.1 (у співавт.);

С. М. Іванов, канд. техн. наук, доц., с. н. с. – підрозд. 3.1 (у співавт.); підрозд. 3.2; підрозд. 6.2 (у співавт.);

В. В. Карасюк, канд. техн. наук, доц. – підрозд. 6.2 (у співавт.);

Г. П. Клімова, д-р філос. наук, проф., п. н. с. – вступ; підрозділи 1.1, 5.1, 5.3;

С. М. Прилишко, д-р юрид. наук, проф., п. н. с. – підрозд. 4.2; підрозд. 6.2 (у співавт.);

О. О. Осадько, м. н. с. – підрозд. 4.4 (у співавт.);

О. В. Шаповалова, д-р юрид. наук, проф. – підрозд. 1.2;

Л. С. Шевченко, д-р екон. наук, проф., с. н. с. – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 5.2;

І. І. Чайка, м. н. с. – підрозд. 5.4;

А. М. Юшко, канд. юрид. наук, доц., с. н. с. – підрозділи 1.3, 4.1

Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авт.: Г. П. Клімова, С. М. Іванов, Л. С. Шевченко та ін. ; за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. – Х. : Право, 2015. – 452 с.

ISBN 978-966-458-961-8

У монографії здійснено комплексний соціально-правовий аналіз інноваційного суспільства і розглянуто умови його становлення в Україні. Зосереджено увагу на окремих аспектах законодавчого забезпечення інноваційного розвитку українського соціуму. Досліджено вплив соціальних інновацій, які обумовлені соціокультурними умовами, на процес становлення інноваційного суспільства в Україні.

Розраховано на науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів і всіх тих, хто цікавиться проблемами становлення інноваційного суспільства в Україні.

УДК 316.422
ББК 60.5.32

© Клімова Г. П., Іванов С. М.,
Шевченко Л. С. та ін., 2015
© Видавництво «Право», 2015

ISBN 978-966-458-961-8

ЗМІСТ

Вступ.....	5
------------	---

Розділ I ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОБ’ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ

1.1. Інноваційне суспільство – новий історичний етап цивілізаційного розвитку.....	8
1.2. Основні напрями державної політики у сфері становлення інноваційного суспільства в Україні.....	40
1.3. Законодавче забезпечення інноваційного розвитку українського суспільства.....	69

Розділ II ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Інноваційна діяльність та інноваційна модель соціально-економічного розвитку: Україна на тлі світових процесів	103
2.2. Стратегічне управління інноваційними процесами на підприємстві	122
2.3. Державна підтримка інтелектуальної власності в Україні	142

Розділ III НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС – ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Особливості стратегії інноваційного розвитку науки в сучасних умовах	161
3.2. Наноіндустрія як найважливіша умова становлення інноваційного суспільства в Україні	181
3.3. Інформаційне забезпечення інновацій: соціально-комунікаційний контекст аналізу.....	202

Розділ IV
ВПЛИВ ПРАВОВИХ ІННОВАЦІЙ НА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

4.1. Інновації у сфері правового регулювання праці	215
4.2. Теоретико-правові засади організаційно-правових форм соціального забезпечення в умовах становлення інноваційного суспільства в Україні.....	248
4.3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві: інноваційні підходи до аналізу	259
4.4. Дотримання ділової репутації, честі та гідності працівника як запорука розвитку інноваційної особистості.....	283

Розділ V
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ –
ВАЖЛИВІША УМОВА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

5.1. Формування інноваційного клімату як основний фактор інноваційного розвитку ВНЗ.....	303
5.2. Автономія університету як головний економічний пріоритет інноваційного розвитку вищої школи України.....	327
5.3. Якість вищої освіти у аспекті інноваційного розвитку вищої школи України	355
5.4. Дослідницький університет в інноваційному суспільстві знань	374

Розділ VI
ФОРМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ
ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

6.1. Креативна компетентність особистості: зміст та основні напрямки формуванню вищій школі.....	396
6.2. Інноваційне інформаційно-комунікативне освітнє середовище у вищій школі.....	407
6.3. Інноваційні методи навчання у вищій школі України	426
Список праць авторів.....	439

3) не відповідає вимогам становлення інноваційного суспільства та потребує доопрацювання законодавство України щодо застосування засобів стимулювання праці, у тому числі заохочень за успіхи в роботі.

4.2. Теоретико-правові засади організаційно-правових форм соціального забезпечення в умовах становлення інноваційного суспільства в Україні

Ринкова економіка сама по собі не породжує ніяких конкретних механізмів забезпечення населення від тих негативних негараздів, які супроводжують будь-яке суспільство, в тому числі інноваційного типу. Повне невтручання держави в економічні процеси як на ранньому етапі розвитку зародження капіталістичних відносин, так і у теперішній час показав, що це породжує бідність, підвищує безробіття, розширює коло осіб, які потребують підтримки з боку держави та суспільства, посилює напругу в суспільстві і породжує недовіру до державних інституцій, веде до значних матеріальних втрат та інших негативних явищ.

Для подолання суперечностей між виробничими та соціальними цілями суспільного розвитку необхідне втручання держави, яка визначає певні соціальні ризики, категорії вразливих верств населення, створює відповідні організаційно-правові форми соціального забезпечення населення держави. Побудова ефективної діяльності прозорої, зрозумілої за своєю сутністю, змістом і структурою системи соціального забезпечення, безперечно, є справою держави і суспільства. Раціональне визначення організаційно-правових форм соціального забезпечення є передумовою щодо змісту соціальних прав, а також реалізації гарантій конституційного права на соціальний захист.

Під змістом розуміють сукупність елементів, сторін, зв'язків, відносин, процесів, які утворюють даний предмет або дане явище з усіма його властивостями, протиріччями, тенденціями, рухом, розвитком тощо. Зміст, як правило розглядається у тісному зв'язку із сутністю.

Сутністю є сукупність глибинних, сталих і необхідних внутрішніх зв'язків явища. Сутність виступає як внутрішня єдність предмету і є ядром змісту більш стале і більш концентроване утворення.

Свідерський В. І. визначає структуру як спосіб або принцип зв'язку елементів даного цілого, систему відносин між відповідними його компонентами¹. Структура виходить із змісту предмету і є формою його організації та побудови. Структура безпосередньо пов'язується з системою як єдністю взаємних елементів цілого².

Зазначене цілком відноситься до конституційного права визначеного ст. 46 Основного закону, яке може бути правильно зрозуміле і пояснене лише з цих позицій. Сутність його полягає у тому, що воно як об'єктивне право відбиває державну волю і прагнення народу України. Зміст утворює ті конкретні юридичні можливості, які надаються і гарантуються суб'єкту. А структура виступає як взаємозв'язок цих елементів, їх взаємне розташування та співвідпорядкованість, як форма організації змісту суб'єктивного права, його внутрішня єдність і побудова.

Категорія «форма» досліджується різними правовими науками, і поширена достатньо широко: «форма права», «форма власності», «процесуальна форма», «форма вини», «організаційно правова форма юридичних осіб», «форма надання соціального забезпечення» і т. д. С. Ю. Иванов слушно наголошує, що вона означає, як правило, множеність елементів будь-якого класу, який відрізняється і зовнішнім (формальним) виразом, а також суттєвими властивостями на відмінність від категорії «види» (види норм, види покарань, види робочого часу, види трудового договору, види соціального забезпечення), яка характеризує однорідну множеність³.

Одне із завдань побудови нової системи соціального забезпечення в Україні в умовах становлення інноваційного суспільства – це, перш за все, створення системи прозорості, зрозумілої і соціально

¹ Сташків, Б. Норми права соціального забезпечення [Текст] / Б. Сташків // Право України, N82, 2002, – С. 74–76.

² Петров В. С. Значение категорий сущности, явления, содержания и формы в учении о государстве [Текст] / В. С. Петров // Философские проблемы государства и права: сборник. – Л. : ЛГУ, 1970. – С. 13.

³ Иванов, С. Ю. Кооперативная форма труда – самостоятельный предмет правового регулирования [Текст] / С. Ю. Иванов // Правоведение. – 2003. – № 3. – С. 24.

справедливої для будь-якої пересічної особи. Прозорість та зрозумілість повинні будуватись саме на чіткій визначеності форм та відповідних видів соціального забезпечення з врахуванням сучасного економічного розвитку держави, демократичних засад, що панують в суспільстві, а також від визначення особистості в суспільстві та окремих категорій громадян, які потребують захисту з боку держави та суспільства.

Серед значної кількості досліджень з права соціального забезпечення не чітко визначені такі категорії як правова форма чи організаційно-правова форма соціального забезпечення. При цьому слід зазначити, що це питання досліджували з першої половини ХХ століття. Одними з перших на це звернули увагу Н. Вигдорчик¹ та С. Вінокуров², які наголошували, що є дві форми соціального забезпечення (власне соціальне забезпечення і соціальне страхування), що соціальне забезпечення є форма більш ширша і за своєю ідеєю відмінна від страхування. Соціальне забезпечення це – «страхування без внесків».

Присвячуючи особливу увагу соціальному забезпеченню і організаційним принципам соціального страхування, Л. Забелін у своєму монографічному дослідженні «Теоретичні основи соціального страхування», з одного боку, ототожнював ці два поняття, з іншого боку, на нашу думку, правильно зазначав, що соціальне страхування є лише формою соціального забезпечення³.

У свою чергу, в умовах сучасності (та ґрунтуючись на дослідженнях С. Вінокурова, Н. Вигдорчика, Л. Забеліна), Г. В. Сулейманова, з одного боку, протиставляє соціальне страхування та соціальне забезпечення, з другого боку, наголошує, що соціальне забезпечення здійснюється в різних організаційно-правових формах, однією з яких є державне соціальне страхування. Надалі ця дослідниця зазначає, що соціальне забезпечення може здійснюватись за рахунок прямих

---

¹ Вигдорчик, Н. А. Теория и практика социального страхования [Текст]. Вып. 1 : Теоретические основы социального страхования / Н. А. Вигдорчик. – Изд. 2-е. – Петроград : Книга, 1923. – С. 23–40.

² Винокуров, С. О социальном обеспечении [Текст] / С. Винокуров. – М. : Вопр. труда, 1920. – С. 5, 9–15.

³ Забелин, Л. Теоретические основы социального страхования [Текст] / Л. Забелин. – М. : Изд. ВЦСПС, 1923. – С. 121, 200.

асигнувань з бюджету (при цьому як організаційно-правова форма виділяється тільки соціальне страхування). В свою чергу, до видів соціального забезпечення в своєму монографічному дослідженні Г. В. Сулейманова відносить: забезпечення громадян різними видами допомоги за державним соціальним страхуванням та іншої соціальної допомоги; зміст та обслуговування; державне пенсійне забезпечення; утримання та обслуговування осіб похилого віку та непрацездатних в спеціально створених для них інтернатах; забезпечення інвалідів протезно-ортопедичними приладами та засобами пересування (колясками, автомобілями); утримання та виховання дітей у дитячих будинках, інтернатах та інших закладах; соціальна та трудова реабілітація інвалідів; санаторно-курортне та лікарняне забезпечення населення; соціальне обслуговування вдома тощо¹. А звідси робиться висновок, що соціальне забезпечення може здійснюватись як в грошовій, так і в натуральній формі, а також шляхом надання різного роду послуг.

Таку ж саму позицію займає у своєму монографічному дослідженні Д. Г. Іосифіди, який також протипоставляє соціальне забезпечення і соціальне страхування, що в кінцевому випадку приводить до незрозумілого визначення поняття самого права соціального забезпечення, яке він визначає як систему юридичних норм, покликаних регулювати відносини по державному соціальному страхуванню громадян, що беруть участь своєю працею в суспільному виробництві конкретної країни, і відносини по забезпеченню кожного громадянина пенсіями, допомогам, натуральними видами соціальних послуг, наданню медичної допомоги і лікуванню при настанні страхового випадку, а також процесуальні (процедурні) відносини з приводу встановлення юридичних фактів, реалізацією і захистом права на той або інший вид соціального забезпечення². Невизначеність в питаннях організаційно-правових форм приводить до невизначеності сфери дії права соціального забезпечення, а також розгляду цієї проблематики тільки з позицій визначення тих чи інших видів соціального забез-

---

¹ Сулейманова, Г. В. Социальное обеспечение и социальное страхование [Текст] / Г. В. Сулейманова. – 2-е изд., перераб. и допол. – М. : Контур, 1998. – С. 6–9.

² Иосифиди, Д. Г. Право социального обеспечения Российской Федерации [Текст] : учеб. для вузов / Д. Г. Иосифиди. – М. : Право и государство, 2003. – С. 12–13.

печення. Таку позицію займає М. Д. Бойко – автор навчального посібника «Право соціального забезпечення України»¹.

Наведене свідчить, що неправильне уявлення щодо організаційно-правових форм приводить до незрозумілого і непослідовного визначення права соціального забезпечення, визначає неправильні орієнтири щодо напрямків прийняття нового соціального законодавства, а також говорить про необхідність дослідження зазначеного питання, що стає особливо актуальним в умовах прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу.

Значне коло правників звертали увагу на це питання в своїх роботах, разом з тим вчені підходять до його вирішення по різному. Так, не зовсім доведеною є позиція щодо організаційно-правових форм К. С. Батигіна, який визнавав, що соціальне забезпечення необхідно розглядати: як спосіб задоволення потреб громадян похилого віку та у разі непрацездатності; як спосіб здійснення конституційного права². При цьому він визнавав, що формами соціального забезпечення є грошові виплати та матеріальні блага за рахунок суспільних фондів споживання, працевлаштування громадян, які частково втратили працездатність. Тобто в цій позиції виділяються конкретні види соціального забезпечення. Як спосіб здійснення конституційного права К. С. Батигін розуміє державну систему соціального страхування, соціального забезпечення за рахунок прямих асигнувань з державного бюджету, тобто мова йдеться про організаційно-правову форму здійснення соціального забезпечення. Таким чином, категорією форма соціального забезпечення охоплюються різні поняття.

Досліджуючи питання правових форм в рамках єдиної державної системи соціального забезпечення, І. В. Гушчін обґрунтовано наголошував на важливості вивчення цієї проблематики. Він визначав організаційно-правові форми та види виходячи з особливостей правового регулювання соціального забезпечення окремих контингентів трудящих з урахуванням правового положення і форм соціалістичної влас-

---

¹ Бойко, М. Д. Право соціального забезпечення України [Текст] : навч. посіб. / М. Д. Бойко. – К. : Олан, 2004. – С. 9–12.

² Батыгин, К. С. Развитие основных форм социального обеспечения в свете Конституции СССР [Текст] / К. С. Батыгин // Сов. государство и право. – 1979. – № 3. – С. 19.

ності. Правові форми соціального забезпечення виводились з факту існування класів працівників, колгоспників та службовців. І. В. Гушчін підкреслював, що складові взаємодіючі частини (елементи) державної системи соціального забезпечення є в той же час організаційно обособленими комплексами опосередкованих нормами права суспільних відносин по соціальному забезпеченню окремих контингентів трудящих і представляє правові форми соціального забезпечення. Правовими формами соціального забезпечення є державне соціальне забезпечення за рахунок прямих асигнувань з Державного бюджету, державне пенсійне забезпечення і соціальне страхування за рахунок бюджету соціального страхування; соціальне забезпечення колгоспників за рахунок централізованих фондів соціального забезпечення і соціального страхування колгоспників; соціальне забезпечення творчих працівників – письменників, художників, композиторів та інших за рахунок коштів фондів творчих працівників. Громадяни у разі настання старості, хвороби, повної або часткової втрати працездатності, а також у разі втрати годувальника забезпечуються пенсіями і допомогами, їм надаються пільги, послуги і натуральні матеріальні блага. А тому до видів соціального забезпечення зазначений дослідник відносив пенсії, допомоги, натуральні матеріальні блага¹. Такий підхід був першою спробою висвітлити організаційно-правові форми залежно від джерел фінансування.

Зазначене має бути підґрунтям для подальшого інноваційного розвитку в умовах функціонування різних видів власності. З огляду на це справедливо зазначав М. Л. Захаров², що будь-яка наука зароджується і знаходить подальший розвиток під впливом потреб практики. Це положення має принципове значення, в повній мірі відноситься і до права соціального забезпечення.

Слід підтримати позицію М. І. Полупанова, який акцентував увагу на тому, що форма соціального забезпечення – це сукупність державних та суспільних заходів по забезпеченню громадян на підставі

---

¹ Гушчин, И. В. Советское право социального обеспечения: вопросы теории [Текст] / И. Гушчин. – Минск : Наука и техника, 1982. – С. 30–39, 40–48.

² Захаров, М. Л. Исследования в области права социального обеспечения [Текст] / М. Л. Захаров // Проблемы трудового права и права социального обеспечения. – М. : Акад. наук СССР, Ин-т государства и права, 1975. – С. 203–205.

закону матеріальними благами, пільгами і послугами аліментарного характеру з суспільних фондів споживання, які характеризуються єдністю кола осіб, тотожністю системи формування фонду забезпечення та самостійністю організаційної структури¹.

Недоведеним є підхід дослідників Сухорукова М.², Боднарука М. І.³, які спираючись на праці дослідників 20-х років ХХ століття (наприклад З. Тоттенборга⁴), стоять на позиціях протипоставлення соціального забезпечення та соціального страхування, а також, що на певному етапі суспільного розвитку соціальне страхування замінюється соціальним забезпеченням. Отже, і сучасні дослідження з цієї проблематики не дають чіткого визначення організаційно-правової форми.

Окремі автори взагалі вузько підходять до визначення форм соціального забезпечення. Так, О. В. Бермічева необгрунтовано виділяє дві форми соціального забезпечення – соціальне страхування, у тому числі й пенсійне, та соціальна допомога⁵. При цьому ніяких аргументів щодо утворення зазначених форм не наводиться.

У свою чергу В. П. Галаганов виокремлює конкретні організаційно-правові форми, які доповнюють одна одну: державне соціальне страхування; державна соціальна допомога; приватне соціальне страхування; суспільна добродійність. Він відносить «соціальне обслуговування» до державної соціальної допомоги, яка є організаційно-правовою формою соціального забезпечення⁶. Цей дослідник підкреслює, що для існування соціального забезпечення в реальному житті воно повинно мати певні форми. Він також розглядає форми соціального

¹ Полупанов, Ф. И. Формы социального обеспечения СССР и их развитие [Текст] / Ф. И. Полупанов // Тр. ВЮЗИ. Социальное обеспечение в СССР за 60 лет (правовые аспекты). – М., 1979. – С. 17.

² Сухоруков, М. В. Социальная работа в России [Текст] / М. В. Сухоруков // Соц. защита. – 1996. – № 1. – С. 126.

³ Бондарук, М. І. Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку [Текст] / М. І. Бондарук. – Чернівці : Рута, 2002. – С. 30–31.

⁴ Тоттенберг, З. Советское социальное страхование [Текст] / З. Тоттенберг. – М. : Вопр. труда, 1929. – С. 70–71.

⁵ Бермічева О. В. Соціальна функція держави в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук / О. В. Бермічева. – Х., 2002. – С. 52–53, 74–75, 173.

⁶ Галаганов, В. П. Российское социальное обеспечение: проблемы и перспективы развития [Текст] / В. П. Галаганов // Государство и право. – 1992. – № 12. – С. 39.

забезпечення у двох значеннях: по-перше, як спосіб його організації, тобто організаційно-правова форма; по-друге, як спосіб задоволення потреб громадян. Вже в підручнику з права соціального забезпечення В. Г. Галаганов наголошує, що система соціального забезпечення має дві організаційно-правові форми існування, а саме: а) соціальне забезпечення в порядку обов'язкового соціального страхування; б) соціальне забезпечення за рахунок асигнування з державного бюджету¹. Цей правник слушно визначає ознаки ідентифікації кожної форми: спосіб акумуляції коштів у фінансових джерелах, за рахунок яких здійснюється забезпечення; коло осіб, які забезпечуються за рахунок фінансових джерел; види матеріального забезпечення, що надається особам за рахунок певних джерел; види соціальних ризиків, з настанням яких виникає право на відповідний вид соціального забезпечення; система органів, які здійснюють соціальне забезпечення.

В. Ш. Шайхатдінов зазначив, що організаційно-правові форми є лише засобами формування фондів, які призначені для соціального забезпечення, та які включають тільки відносини по акумуляції коштів і управлінню створеними фондами, але не охоплюють відносин щодо надання громадянам забезпечення та обслуговування². З такою позицією не зовсім можна погодитись, тому що не зрозуміло чому особлива організаційно-правова форма необхідна тільки для збору коштів, а для перерозподілу вона не потрібна. Доцільно вважати, що як збір коштів, так і їх перерозподіл здійснюється в певних організаційно-правових формах, які відрізняються одна від одної по об'єктам, суб'єктам, змісту надання, принципам соціального забезпечення тощо. При цьому слід зазначити, що саме надання громадянам забезпечення та обслуговування становлять основний зміст діяльності та функціонування соціального забезпечення взагалі, а також в певній організаційно-правовій формі.

Не можна погодитись з Є. М. Голенко та В. І. Ковальовим, які викремлюють тільки дві організаційно-правові форми соціального забезпечення, а саме: 1) державна система соціального забезпечення (куди входить фонд соціального страхування, Пенсійний фонд, фонд

¹ Галаганов, В. П. Право социального обеспечения [Текст] / В. П. Галаганов. – М. : Изд. центр Академия, 2004. – С. 23–24.

² Шайхатдинов, В. Ш. Теоретические проблемы прав социального обеспечения [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / В. Ш. Шайхатдинов. – М., 1985. – С. 13.

обов'язкового медичного страхування); 2) недержавне соціальне забезпечення (надається працівникам підприємств, установ, організацій; муніципальне соціальне забезпечення; благодійницька діяльність громадян та юридичних осіб; недержавні пенсійні фонди)¹. Така позиція не має чіткого наукового підґрунтя, не враховує реалії ринкової економіки, не визначає ні джерел фінансування, ні специфіку надання соціального забезпечення, а також залишає за межами уваги допомоги за рахунок Державного бюджету держави, допомоги по народженню дітей, допомоги по догляду за дитиною, підтримку малозабезпечених громадян, безпритульних, забезпечення та підтримку безробітних, підтримку сім'ї взагалі, а також малозабезпечених сімей та громадян тощо.

Недостатньо обґрунтованою є позиція І. М. Сироти, який визнає, що соціальне забезпечення виступає в деяких формах та видах, що пов'язано зі специфікою забезпечення окремих категорій громадян. Цей дослідник виокремлює наступні форми соціального забезпечення: 1) обов'язкове державне пенсійне страхування; 2) обов'язкове державне соціальне страхування; 3) соціальне забезпечення за рахунок прямих асигнувань з Державного бюджету України; 4) забезпечення за рахунок коштів соціальних фондів підприємств, творчих об'єднань, благодійницьких організацій та приватних добровільних внесків громадян; 5) утримання непрацездатних громадян в державних комунальних та інших закладах соціального призначення; 6) адресна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, непрацездатним громадянам за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; 7) недержавне пенсійне забезпечення громадян за угодами з роботодавцями недержавними пенсійними фондами та приватними пенсійними системами². Такий підхід так і не визначає, в чому полягає організаційно-правова форма соціального забезпечення і які його види в конкретній організаційно-правовій формі існують. Незрозумілим остається питання, саме головне питання, де організаційно-правова форма, а де вид соціального забезпечення. Все це при-

---

¹ Коваленко, Е. Н. Право социального обеспечения: Схемы, комментарии [Текст] / Е. Н. Коваленко, В. И. Ковалев. – М. : Юриспруденция, 2001. – С. 6.

² Сирота, И. М. Право социального обеспечения в Украине [Текст] : учебник / И. М. Сирота. – Харьков : Одиссей, 2000. – С. 19–20.

водить на практиці до непрозорості джерел фінансування, заплутаності надання соціального забезпечення тощо.

Слід частково погодитись з думкою Н. Б. Болотіної, що особливістю галузі права соціального забезпечення є поділ її на певні великі угруповання. Критерієм такого поділу є форма соціального забезпечення, разом з цим вона виділяє тільки дві форми: соціальне страхування і соціальну допомогу¹.

Окремі дослідники, виділяючи предмет, метод, систему права соціального забезпечення, аналізують джерела фінансування соціального забезпечення, взагалі не досліджують організаційно-правові форми соціального забезпечення. Таку позицію займають К. Н. Гусов², М. Д. Бойко³ та ін.

Слушною є позиція В. С. Андрєєва, яка полягає в тому, що під правовою формою необхідно розуміти спосіб організації здійснення права громадян на соціальне забезпечення. Кожна форма специфічна в силу кола забезпечуваних, способу утворення суспільного фонду, за рахунок яких проводиться забезпечення, видів забезпечення та органів, які його здійснюють⁴.

Таку ж саму позицію займають Р. І. Іванова та В. А. Тарасова, які наголошують на такі організаційно-правові форми соціального забезпечення: державне соціальне страхування працівників; соціальне страхування окремих категорій (колгоспників); соціальне забезпечення за рахунок прямих асигнувань з державного бюджету; забезпечення за рахунок спеціальних фондів суспільних організацій⁵.

В розвиток позиції В. С. Андрєєва українські дослідники С. М. Синчук та В. Я Бурак під організаційно-правовими формами

---

¹ Болотіна, Н. Д. Деякі питання систематизації соціального законодавства України [Текст] / Н. Д. Болотіна Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (жовт. 1999 р.). – К. : Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 1999. – С. 259–263.

² Гусов, К. Н. Право социального обеспечения [Текст] : учебник / К. Н. Гусов. – Изд. 2-е. – М. : Проспект, 2001. – 328 с.

³ Бойко, М. Д. Право соціального забезпечення України [Текст] : навч. посіб. / М. Д. Бойко. – К. : Олан, 2004. – 312 с.

⁴ Андрєєв, В. С. Право социального обеспечения в СССР [Текст] / В. С. Андрєєв. – М. : Юрид. лит., 1980. – С. 11–12.

⁵ Іванова, Р. И. Предмет и метод советского права социального обеспечения [Текст] / Р. И. Иванова, В. А. Тарасова. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – С. 84–85.

соціального забезпечення розуміють способи його фінансування і здійснення. Організаційно-правові форми соціального забезпечення розрізняють за такими ознаками: 1) спосіб акумуляції грошових засобів, за рахунок яких здійснюється соціальне забезпечення; 2) коло суб'єктів, які отримують соціальне забезпечення за рахунок вказаного фінансового джерела; 3) види забезпечення за рахунок певної організаційно-правової форми; 4) система органів, які надають соціальне забезпечення.

Значення організаційно-правових форм соціального забезпечення полягає в тому, що вони дають змогу найбільш раціонально розподіляти через систему соціального забезпечення грошові засоби на основі принципу соціальної справедливості. Ці дослідники розрізняють такі організаційно-правові форми соціального забезпечення: 1) загальнообов'язкове державне соціальне страхування; 2) асигнування з бюджету; 3) недержавні форми соціального забезпечення¹. За такої визначеності не зовсім зрозуміло що мається на увазі під останньою формою соціального забезпечення? Крім того, поза увагою залишилась така організаційно-правова форма, як соціальна підтримка малозабезпечених громадян.

Аналіз діючого соціального законодавства свідчить, що система соціального забезпечення складається з трьох елементів, які відрізняються колом суб'єктів, джерелами фінансування, умовами та метою забезпечення.

В сучасних умовах відповідно до міжнародно-правових норм та українського законодавства система соціального забезпечення включає такі організаційно-правові форми:

1) соціальне страхування за рахунок обов'язкових страхових внесків до відповідного Фонду загальнообов'язкового соціального страхування та добровільних внесків до зазначених фондів або недержавних страхових фондів;

2) державне забезпечення та надання соціальних послуг окремим категоріям громадян за рахунок Державного бюджету;

3) соціальна допомога та соціальна підтримка непрацездатних громадян за рахунок Державного та місцевих бюджетів.

---

¹ Синчук, С. М., Право соціального забезпечення України [Текст] : навч. посіб. / С. М. Синчук, В. Я. Бурака. – К. : Т-во «Знання», 2003. – С. 100.

При цьому правильно підкреслюється, що форми соціального забезпечення постійно трансформуються і що їх значення у здійсненні соціального забезпечення полягає в тому, що вони дозволяють державі і суспільству найбільш раціонально здійснювати через систему соціального забезпечення перерозподіл сукупного валового внутрішнього продукту на підставі принципу соціальної справедливості¹. Чітке визначення організаційно-правових форм є підставою і гарантією реалізації конституційного права на соціальний захист.

В сучасних умовах втіленням інноваційних підходів у соціальному забезпеченні в Україні є напрямком щодо запровадження недержавного пенсійного забезпечення та обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення. Саме за рахунок накопичень люди працездатного віку самі формують своє майбутнє матеріальне забезпечення у похилому віці, забезпечуючи собі можливість подорожувати, допомагати своїм дітям тощо. Безумовно, що введення цих новацій повинно проходити обережно з урахуванням усіх ризиків, які притаманні зазначеним нововведенням. Оскільки недержавні пенсійні накопичення будуть здійснюватись протягом усього працездатного життя громадянина, тому необхідні певні законодавчі застереження і гарантії з боку держави. А саме необхідно, щоб у суспільстві виникла довіра до зазначених інституцій, проводилась значна роз'яснювальна робота, виникла заінтересованість громадян; щоб на законодавчому рівні були чітко визначені державні гарантії й засади функціонування та підтримки фондового ринку, а також жорсткий контроль за діяльністю фондових бірж і банківських установ тощо.

4.3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві: інноваційні підходи до аналізу

Процес становлення в Україні інноваційного суспільства змінив орієнтири політичного та соціально-економічного розвитку країни та

---

¹ Захаров, М. Л., Право социального обеспечения России [Текст] : учебник / М. Л. Захаров, Э. Г. Тучкова. – 3-е из., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – С. 59.